

Verborgen of vergeten geschiedenis - februari 1933

De mouterij op de Zeven Provinciën

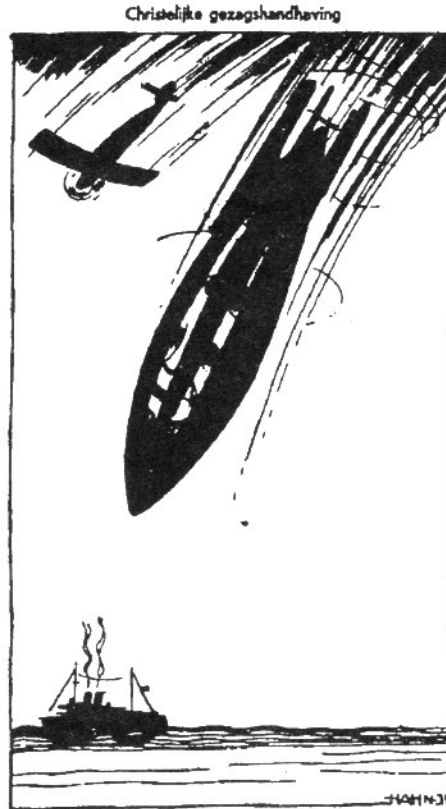
Dit is het vijfde en laatste artikel over vakorganisatie bij de Koninklijke Marine. Deze keer over de mouterij op de Zeven Provinciën in februari 1933, die door de regering werd aangegrepen om de doodsteek toe te brengen aan de kritiese bonden van lager marinepersoneel. De overige vakverenigingen bij defensie werden in hun funktioneren aan beperkende bepalingen gebonden. Deze bleven gelden tot het jaar 1968.

De Zevensprong - Jef Last

Wie wil dansen de zeven, de zeven dansen de Zeven Provinciën sprong? Ze zeggen dat hij niet dansen kan de kleine, vertrapte, bruine man, maar hij danst voor en wie volgen kan die doet als hij, tot de edelman Ruys en Colijn en 't heel span meedansen aan de strop. Dat is één.

'Inlandse' schepelingen

"Het waren jongens die meegedaan hadden aan de mouterij op De Zeven Provinciën in 1933. Ze hadden lang vastgezeten, nu waren ze natuurlijk helden", aldus dokter Frans Tutuhatonewa - de opvolger van ir Joop Manusama als president van de Zuid-molukse Republiek in ballingschap - over enkele van zijn bewakers in Surabaya in 1945. De verschillende politieke opvattingen stonden niet in de weg dat de molukse muiters van 1933 hun volksgenoot Tutuhatonewa van de executie redden. Eén van hen was Thijs Sapija, kanonnier op De Zeven Provinciën, later oprichter van een omvangrijke pro-indonesiese jeugd verzetsgroep. We kunnen dit lezen in De laatste inlandse schepelingen, een net uitgegeven, rijk geïllustreerd boek over molukkers die in dienst zijn geweest van de Koninklijke Marine. ¹⁾ De auteur is Herman Keppy, zoon van een molukse ex-marinier en een nederlandse moeder. Met deze publikatie vestigt Keppy de aandacht op een nagenoeg vergeten groep mensen uit het koloniale verleden van Nederland. Om financiële redenen en ter aanvulling van de nederlandse bemanning van schepen in de Oost nam de overheid vanaf het begin van deze eeuw indonesiërs in dienst. Zij vochten voor de Koningin en een ver vaderland. Velen van hen sneuvelden in de Tweede Wereldoorlog, met name tijdens de slag in de Javazee eind februari 1942,

Albert Hahn in De Notenkraker van 18 februari 1933

Uit Keppy's relaas rijst het beeld op van twee groeperingen indonesies marinepersoneel. Zij die trouw bleven aan Nederland, en zij die zich oriënteerden op het nationalisties verzet en na de oorlog overliepen naar en soms een vooraanstaande rol vervulden in de strijdkrachten van de nieuwe Indonesiese Republiek.

Een bom

Het staat vast dat zogeheten inlandse schepelingen het initiatief tot de mouterij op De Zeven Provinciën hebben genomen. Aan boord vormden zij met een aantal van 256 de meerderheid ten opzichte van de 141 nederlandse. Leaders van de mouterij zoals Paradja en Kawilarang sloten aan op protestakties op de wal tegen voortdurende salarisverlagingen, de dienstweigeringen, de gevangenzetting van honderden matrozen, de diskriminatie aan boord. Op 4 februari 1933 maakten zij zich in Koeta Radja meester van het pantserschip waarop zij geplaatst waren. Vervolgens voeren ze als demonstratief protest langs de westkust van Sumatra, richting Surabaya. De nederlandse bemanningsleden werden gedwongen mee te werken. De kommandant en andere hoge officieren die aan de wal een feestje

hielden, hadden het nakijken. De dagen erna achtervolgden ze hun eigen bodem op gepaste afstand met een schip van de gouvernementmarine. Het absurde karakter van dit tafereel wordt weggedrukt door de tragiese afloop ervan. De nederlandse overheid handelde in de geest van de stelling van H. Colijn: "De hoofdzaak is, dat er een klaar geval van mouterij is en dat men die mouterij moet onderdrukken, zo nodig door het schip met een torpedo naar de bodem van de oceaan te zenden." Het werd geen torpedo, maar een bom.

Moordwerktuig

De overheid herstelde het gezag op wrede wijze. Op 10 februari 1933 wordt het schip vanuit een vliegtuig gebombardeerd. Het maakte een eind aan het leven van 23 bemanningsleden, inlandse en nederlandse. Er was een groot aantal zwaar gewonden. De beelden en emoties zullen korporaalmachinist Maud Boshart zijn hele verdere leven hebben achtervolgd: "Een ontzettende vuurzuil spoot op en als een vlijming ging het door mij heen dat op de plaats waar het moordwerktuig viel een groot aantal mensen naar de vliegtuigen had staan kijken." Hij vervolgt: "Tranen sprongen me in de ogen. Daar lagen ze! Jongens, kinderen nog met vaneengereten ledematen; enigen stonden in brand, anderen wentelden zich met afzichtelijke wonden in hun eigen ingewanden. Een kameraad van mij, een tamboer, had een vuistgroot gat in de borst waaruit de overblijfselen puilden van wat eens zijn altijd voor een ieder warmkloppend hart was. Een ontzettende ravage was aangericht; stalen platen verbogen, dekbalken aan splinters en om en boven dit alles speelden kleine vlammetjes van een blauwgele kleur." ²⁾ Keppy haalt Dolf Wattimena aan, beginnend lichtmatroos. Deze man heeft vergelijkbare afschuwelijke herinneringen: de paniek, ledematen die in de mast hingen, een matroos die gillend rondliep, zonder handen.

Steun en repressie

Nederland was in rep en roer. Eerst over de mouterij zelf en daarna over de manier waarop er een einde aan werd gemaakt. Het hele politieke spektrum van rechts (één langgerekte reaktionaire roep om herstel van orde en gezag) en alle stromingen van radikaal-links (een intense betrokkenheid met de schepelingen leidde al snel tot mythevorming over revolutionaire muiters), maakte zich meester van het gebeuren. Hierdoor was het onmogelijk tot een rustige, betrouwbare weergave van achtergronden,

oorzaken, verloop en nasleep van de muiterij te komen.

Van de zijde van de Arbeiderspers en uit het gedrag van allerlei sociaal-demokraten viel aanvankelijk een grote mate van sympathie met de muiters te beluisteren. Hét sociaal-demokratiese standpunt is moeilijk te geven. Partijleider J.W. Albarda gaf een bezonnen brochure uit over de muiterij. De SDAP werd door de hetze van rechts in het defensief gedrongen. De partij durfde het niet op te nemen voor partijgenoot Boshart.

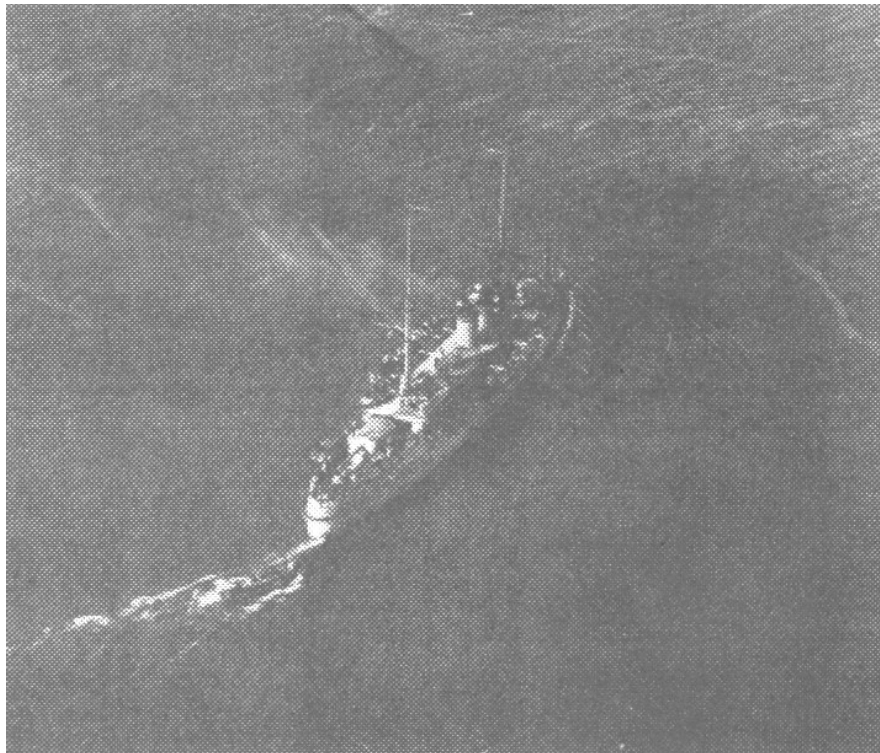
Burgerpersoneel bij defensie werd verboden zich te organiseren bij NVV-bonden. Het NVV had dus evenals de SDAP te veel zorgen om de politiek verwante marinevakbonden te ondersteunen.

De revolutionair-socialist Henk Sneevliet, die zich in een pamflet tot de marinemensen in Den Helder richtte, werd veroordeeld tot vijf maanden gevangenisstraf. Sneevliet had een persoonlijke betrokkenheid met zowel Indië als de marine. Hij kende de verhoudingen in Indië, omdat hij er vijf jaar had gewoond en politieke strijd had gevoerd. Bovendien had hij er vaak gesproken voor het marinepersoneel. Op de golven van het protest belandde hij bij de verkiezingen in 1933 in de Tweede Kamer. De CPN kwam met een koplijst van acht kandidaten uit; van de vier indonesiërs op deze lijst zaten er twee gevangen in het concentratiekamp Boven-Digul. De partij verdubbelde het aantal kamerleden van twee naar vier, onder hen was de indonesiër Rustam Effendi.

De Anti-Revolutionaire Partij (ARP) kwam echter eveneens versterkt uit de verkiezingen te voorschijn. Colijn loste Ruys de Beerenbrouck af als minister-president. Repressie in Nederland, maar evenzeer in Indië. Nationalistische leiders, zoals Sukarno, werden gearresteerd. Sukarno werd verbannen en negen jaar later in 1942 door de Japanners bevrijd. De macht lag bij de autoriteiten in Indië en bij het kabinet en de marineleiding in Nederland. Zij slaagden erin om hun beeld van de muiterij in het verre Indië als de enige juiste aan het grote publiek op te leggen.

Intimidatie

Ger Klein, staatssecretaris van Onderwijs in het kabinet-Den Uyl en zoon van een marineman, is getraumatiseerd door de overheidsrepressie na de muiterij. Hij geeft een indruk van de effecten op het dagelijks leven. "In Den Helder zat vrijwel iedereen bij de marine. Pa was eerst hofmeester, vervolgens militair werkman, en na zijn degradatie in 1933 oppasser van adelbor-

Harer Majesteit De Zeven Provinciën, bij laatste vertrek uit Den Helder, 9 november 1921

sten. Dat jaar begon de vervolging van ons gezin. Bemanningsleden van de Zeven Provinciën waren vanwege salariskortingen gaan muiten, en omdat de regering alles wal links was schuldig achtte, werd de SDAP voor marinepersoneel een verboden organisatie. Mijn vader moest diverse keren tegenover een bloedraad-achtige commissie verantwoording afleggen over zijn politieke voorkeur. Wij werden doelwit van intimidatie en spionage. Sommige klootzakken zongen mij, een jongen van acht, hatelijk toe: "Rooie" komt op je graf te staan". Als je een exemplaar van Het Volk mee naar huis smokkelde, moest je moeder uitkijken dat ze die krant niet per ongeluk meegaf aan ophalers van oud papier: marinemensen in burger controleerden zo of wij wel zuiver op de graat waren. De narigheid hield pas op toen mijn vader met vervroegd pensioen ging. Hij werd broodbezorger bij een coöperatie. Eindelijk konden we weer doen en laten wat we wilden. Het was een bevrijding."³⁾

De vakbonden van marinepersoneel en de nederlandse bemanning van De Zeven Provinciën werden geofferd in wat *Henk Hofland* "een politiek proces" heeft genoemd, "een rechtszaak die de betekenis had van een revanche".²⁾

Tweeslachtigheid

J.C.H. Blom heeft in zijn proefschrift *De muiterij op De Zeven Provinciën* (1975, 2e druk 1983) de reacties en gevolgen in Nederland van de muiterij zeer uitvoerig uit

de doeken gedaan.⁴⁾ Hij plaatst de muiterij in het beeld van het Nederland van de jaren dertig, burgerlijk en verzuild in een krisisperiode; 44 van de 281 bladzijden, exclusief de noten, worden besteed aan de muiterij (de voorgeschiedenis, het verloop zelf, de aanleidingen en oorzaken).

Wanneer je het gestelde in zijn proefschrift over de gang van zaken aan boord van 4 tot 10 februari 1933 vergelijkt met de aantekeningen van de kroongetuige korporaal-machinist Maud Boshart, dan dringt zich een levensgrote vraag op. Kan Boshart - en met hem de rest van de nederlandse bemanning - deelname aan de muiterij worden verweten?

Boshart's verhaal is dat hij steeds gehandeld heeft om erger te voorkomen. Hij komt naar voren als een persoon met een groot natuurlijk gezag, iemand met een sterk rechtvaardigheidsgevoel, als zodanig had hij zich ook al in de Bond van Marineschepelingen gemanifesteerd. Het is - zoals Blom vermeldt - een oprecht verhaal, er zit een dwingende logica in. Blom maakt in zijn proefschrift allerlei afwegingen over de positie en het optreden van Boshart. Hij blijkt geen definitief oordeel te kunnen of durven vellen. Aan de ene kant acht hij Boshart's versie van de gang van zaken de meest waarschijnlijke, aan de andere kant acht hij het evenmin uitgesloten dat Boshart wel degelijk tevoren bij de muiterij was betrokken. Dezelfde tweeslachtigheid blijkt uit de uitweidingen in allerlei voetnoten.

Manipulatie

De betekenis van de eerste stellingname - Boshart niet vooraf betrokken - is uiteraard verstrekkend. Het in augustus 1934

De Burcht,

het mooie gebouw van de Bond van Marine-schepelingen, werd door de minister tot verboden terrein verklaard voor marinemen-sen. Het NVV deed nog een vergeefse poging het op te kopen. In 1937 kwam dit symbool van de sociaal-demokratiese beweging van Den Helder in handen van de katholieken. Tot woede en verdriet van vele oud-gasten werd het een Katholiek Militair Tehuis. In het begin van de oorlog werd het weggebombardeerd.

Na de mouterij werd P.S. van der Vaart ontslagen als bestuurder van de bond. Kort daarna werd hij wethouder in Den Helder. Tevergeefs heeft hij geprobeerd het NVV-bestuur over te halen initiatieven te nemen tot de oprichting van een nieuwe vakorganisatie bij de marine. In 1946 werd de VBZ -de Vereniging van Schepelingen bij de Zeemacht - opgericht. De VBZ (sinds kort VBM/LKV geheten) beschouwt zich als de opvolger van de Bond van Marineschepelingen.

Gerechtshof de gebeurtenissen van vóór de mouterij zou zien in het licht van de latere mouterij en dat bij de beoordeling politieke gevoelens een rol mee zouden spelen. Als vakbondsman had hij in de maanden voorafgaand aan de mouterij een vooraanstaande rol gespeeld in protestvergaderingen tegen de salariskortingen en in het bij elkaar brengen van inlandse en Europese schepelingen.

Mijn opvatting is dat Boshart - een intelligente, rustige en stabiele persoonlijkheid, een nuchtere, realistische vakbondsman en politiek een demokraat - de grens tussen legale en illegale actie altijd scherp in de gaten heeft gehouden. Boshart had een vooruitziende blik. Hem werd als zeer strafverzwarende omstandigheid aangewreven dat hij een anti-gezagsman was, voortdurend ontevredenheid had gezaaid, tot onwettige actie had opgeroepen enzovoort. Hij had met andere woorden een sfeer gekreerd waardoor de mouterij kon ontstaan. "Barbertje moest hangen", zo drukt Boshart het zelf uit. Naar de buitenwereld moest volstrekt niet de indruk ontstaan dat de Indonesiërs zelfstandig een schip konden kapen en een week lang varende houden. Matroos Kawilarang bleek een betere navigator te zijn dan welke officier ook. Er mocht geen kras komen op het gelaat van de blanke superioriteit. De officiersstand moest worden ontzien. Tijdens de mouterij hadden ze het aan boord volstrekt laten afweten. Zes officieren kwamen er met een lichte gevangenisstraf van enkele maanden af, gevolgd door ontslag. Boven-Digul, het Nederlandse concentratiekamp in de Oost, werd de bestemming voor een deel van de Indonesiëse mouters. Zij schaarden zich in het gezelschap van de kommunisten die daar, na een mislukte

opstand op Java en Sumatra, in 1926/1927 naar toe waren verbannen. De Nederlandse schepelingen werden in Leeuwarden en Breda opgesloten. In 1937 werden zij vanwege het huwelijk van Juliana met Bernhard vrijgelaten.

Maud Boshart heeft vergeefs geprobeerd zijn manuscript gepubliceerd te krijgen. De Arbeiderspers durfde het niet aan. In 1978, veertien jaar na zijn dood, werd het uitgegeven.

Voorteken

De mouterij op De Zeven Provinciën in 1933 was een voorteken van wat na de Tweede Wereldoorlog in Indonesië zou plaatsvinden. Als zodanig maakt het deel uit van het kollektief verdringsproces over de rol van Nederland in de Oost. In augustus 1957 grepen leden van het kabinet-Drees in om te voorkomen dat Boshart voor de VPRO-televisie zou verschijnen. In de jaren dertig was De Jonge gouverneur-generaal in Indië. Van hem is bekend dat hij elk gesprek met de nationalistiese voormannen inleidde met: "Wij Nederlanders zijn hier driehonderd jaar geweest; wij zullen nog driehonderd jaar blijven. Daarna kunnen wij spreken."⁵) Marineman Maud Boshart had een scherper politiek inzicht: "Bovendien was het in die dagen van het grootste belang om de bevolking van Nederlands Indië niet te doen weten dat de gehele organisatie, initiatiefname en uitvoering van de mouterij van de Zeven Provinciën uitsluitend inlands geweest zijn. Het gevaar zou dan namelijk niet denkbeeldig geweest zijn dat geheel Indië in vuur en vlam had komen te staan. Bovendien moet niet uit het oog verloren worden dat er in onze oost altijd nog zoets als rassenhaat bestaat en dat wanneer de bevolking zich ooit hun macht bewust wordt, het leed in de loop der eeuwen door ons over hen gebracht, wel met woeker zal worden terugbetaald."²) Ook Nederland heeft dus zijn Dreyfuss-affaire gehad. Alleen is er nooit recht gedaan.

Harry Peer

Bronnen

1. H. Keppy, De laatste inlandse schepelingen, Amsterdam 1994.
2. M. Boshart, De mouterij op de Zeven Provinciën, Amsterdam 1978.
3. NRC-Handelsblad, 27 augustus 1994.
4. J.C.H. Blom, De mouterij op De Zeven Provinciën, Utrecht 1983.
5. L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Deel 1 Voorspel, 's-Gravenhage 1969.

uitgegeven officiële witboek De ongeregelheden bij de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië in den aanvang van 1933 is dan onjuist. Blom stelt het niet zo scherp, maar het komt wel op hetzelfde neer als hij in het Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis (oktober 1979) in een reactie op Hofland's inleiding bij de uitgave van Boshart's manuscript stelt dat Boshart's interpretatie der gebeurtenissen, en dus niet die van het witboek, de meest waarschijnlijke is. Niettemin maakt Blom vrijelijk gebruik van het witboek. Met het gegeven van een betwistbaar witboek dringt de vraag zich des te sterker op of een groot deel van de Nederlandse bemanningsleden tijdens de procesvoering en berechting is beoordeeld en veroordeeld op een (bewust) verkeerde uiteenzetting en interpretatie van hun rol. En op basis van een manipulatie met gegevens over wat Blom noemt "een zich zelf ontwikkelend, ongestuit proces, waarin daarvoor door hun aard geschikte figuren als vanzelfsprekend de leiding namen". Tijdens het voorlopig onderzoek en daarna het gerechtelijk onderzoek werden de schepelingen bepaald niet zachtzinnig behandeld, derdegraads verhoren noemt Boshart het. Boshart heeft bijvoorbeeld acht maanden lang volstrekt geïsoleerd zonder enige bezigheid moeten doorbrengen in een cel van twee passen breed en drie lang. Boshart: "Spreken, zingen, fluiten, ja zelfs fluïsteren was op straffe van de kogel verboden." "Verhoren van zes, soms zeven uur en dat dagen achtereens met het absolute gevoel voor een verloren zaak te strijden, maakten je fysiek en psychisch kapot."

715 Jaar gevangenisstraf

Er werden drakonische straffen aan de lagere bemanningsleden uitgedeeld. Een aantal - onder wie Paradja - was al omgekomen bij het bombardement. Kawilarang kreeg de zwaarste straf, 18 jaar in hoger beroep. Waar heeft voor de rechters de grens gelegen tussen 'onjuist optreden' (beoordeling van de officieren) en 'actieve medewerking' bij de mouterij? Boshart kreeg in hoger beroep 10 jaar. In totaal werd aan 165 personen 715 jaar gevangenisstraf uitgedeeld, een gemiddelde van ruim 4 jaar per man.

Over Boshart's rol en optreden zou je eveneens een redenering kunnen opbouwen dat hij een held is geweest, een moedig man die zijn gezag bij de Indonesiërs wist te benutten om met gevaar voor eigen leven een bloedbad aan boord te voorkomen. Boshart voorzag dat het Hoog Militair